

Stoický alegorický výklad na základě etymologií

Lucius Annaeus Cornutus (1. stol. po Kr.)

Příkladem stoického alegorického výkladu na základě etymologií mytologických jmen a označení elementů světa je *Theologiae Graecae Compendium* Lucia Annaea Cornuta. Uvádíme začátek tohoto díla (1,1–3,15):

„**Nebe** (*úranos*), chlapče, obepíná kruhem zemi a moře i vše, co je na zemi i v moři, a proto dostalo toto pojmenování, – protože je hranicí (*úros*) nade vším a protože ohraničuje (*horizón*) přírodu. Někteří však tvrdí, že nebe má svůj název od toho, že hlídá (*órein* či *óreuein*) jsoucna, což znamená „ochraňovat“. Od tohoto slova je také slovo „vrátný“ (*thyróros*) a „velmi se starat“ (*polyórein*). Jiní ho však odvozují od „být vidět nahoře“ (*horásthai anó*). Se vším, co obklopuje, se pak nazývá „svět“ (*kosmos*), protože je nejlépe ozdoben (*diakekosmésthai*).¹ Někteří z básníků tvrdili, že je synem Akmonovým a naznačovali tím (*ainittomenoi*)² neúnavnost (*to akméton*) jeho oběhu, nebo touto etymologií nejprve dokazují, že je nesmrtelný, protože o zemřelých říkáme, že se vyčerpali (*kekmékenai*). Jeho podstata je ohnivá, jak je zřejmé ze slunce a ostatních hvězd. Proto se také nejzazší část světa nazývá éter (*aithér*), protože hoří (*aithesthai*). Někteří však tvrdí, že se takto nazývá proto, že stále běží (*aei thein*), což znamená, že se svištivě otáčí.

Hvězdy (*astrá*) jsou jakoby „neklidné“ (*astata*), protože se nikdy nezastavují, ale stále se pohybují. I bohové (*theoi*) mají pravděpodobně své jméno od běhu (*theusis*). Dávní předkové se totiž nejprve domnívali, že bohové jsou ty bytosti, které viděli neustále kroužit, a usoudili, že oni jsou příčinou změn ovzduší i zdravého stavu celého světa. Možná jsou ale bohové činiteli (*thetéres*) a stvořiteli vznikajících věcí.

Jako nás řídí duše, tak i svět má duši, která ho udržuje pohromadě. Ta se nazývá **Zeus**, protože jako první a neustále žije (*zósa*) a je příčinou života (*tú zén*) živým bytostem (*tois zósi*). Proto se také říká, že Zeus vládne celému světu, jako se dá říct i o naší duši a naší přirozenosti, že v nás vládne. Nazýváme ho „Diem“ (*Dia*), protože skrze (*dia*) něho všechno vzniká a udržuje se v dobrém stavu. Někteří mu říkají také „Deus“. Snad proto, že zavlažuje (*deuein*) zemi nebo dává živým tvorům oživující vlhkost. Prý bydlí v nebi, protože tam je nejdůležitější část světové duše. Vždyť i naše duše jsou oheň.“

(pracovní překlad Jiří Pavlík)

1 Řecké slovo „kosmos“ znamená „svět“, „vesmír“, „řád“ i „ozdoba“.

2 Termín pro alegorický význam „ainittomai“ – „mluvím v hádankách“ („ainigma“ – „hádanka“).

Řecká předloha (zdroj TLG):

Ὁ οὐρανός, ὃ παιδίον, περιέχει κύκλω τὴν γῆν καὶ τὴν θάλατταν καὶ τὰ ἐπὶ γῆς καὶ τὰ ἐν θαλάττῃ πάντα καὶ διὰ τοῦτο ταύτης ἔτυχε τῆς προσηγορίας, οὗρος ὧν ἄνω πάντων καὶ ὀρίζων τὴν φύσιν· ἔνιοι δὲ φασιν ἀπὸ τοῦ ὠρεῖν ἢ ὠρεύειν τὰ ὄντα, ὃ ἐστι φυλάττειν, οὐρανὸν κεκλήσθαι, ἀφ' οὗ καὶ ὁ θυρωρὸς ὠνομάσθη καὶ τὸ πολυωρεῖν· ἄλλοι δὲ αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ὀρᾶσθαι ἄνω ἐτυμολογοῦσι. καλεῖται δὲ σὺν πᾶσιν οἷς περιέχει κόσμος ἀπὸ τοῦ κάλλιστα διακεκοσμηθῆναι. τινὲς δὲ τῶν ποιητῶν Ἄκμονος ἔφασαν αὐτὸν υἱὸν εἶναι, τὸ ἄκμητον τῆς περιφορᾶς αὐτοῦ αἰνιττόμενοι, ἢ προλαβόντες ὅτι ἀφθαρτός ἐστι τοῦτο παριστᾶσι διὰ τῆς ἐτυμολογίας· κεκμηκέναι γὰρ λέγομεν τοὺς τετελευτηκότας. ἡ δὲ οὐσία αὐτοῦ πυρώδης ἐστίν, ὡς δῆλον ἐκ τοῦ ἡλίου καὶ ἐκ τῶν ἄλλων ἄστρον. ὅθεν καὶ αἰθὴρ ἐκλήθη τὸ ἐξωτάτω μέρος τοῦ κόσμου ἀπὸ τοῦ αἴθεσθαι· τινὲς δὲ φασιν ἀπὸ τοῦ ἀεὶ θεῖν οὕτως αὐτὸν ὠνομάσθαι, ὃ ἐστι ροίζω φέρεσθαι.

καὶ τὰ ἄστρα γὰρ οἰονεὶ ἄστατά ἐστιν ὡς οὐδέποτε ἰστάμενα, ἀλλ' ἀεὶ κινούμενα. εὐλογον δὲ καὶ τοὺς θεοὺς ἀπὸ τῆς θεύσεως ἐσχηκέναι τὴν προσηγορίαν· πρῶτον γὰρ οἱ ἀρχαῖοι θεοὺς ὑπελάμβανον εἶναι οὓς ἐώρων ἀδιαλείπτως φερομένους, αἰτίους αὐτοὺς νομίσαντες εἶναι τῶν τοῦ ἀέρος μεταβολῶν καὶ τῆς σωτηρίας τῶν ὄλων. τάχα δ' ἂν εἶεν θεοὶ θετῆρες καὶ ποιηταὶ τῶν γινομένων.

Ὡσπερ δὲ ἡμεῖς ὑπὸ ψυχῆς διοικούμεθα, οὕτω καὶ ὁ κόσμος ψυχὴν ἔχει τὴν συνέχουσαν αὐτὸν, καὶ αὕτη καλεῖται **Ζεὺς**, πρῶτως καὶ διὰ παντὸς ζῶσα καὶ αἰτία οὓσα τοῖς ζῶσι τοῦ ζῆν· διὰ τοῦτο δὲ καὶ βασιλεύειν ὁ Ζεὺς λέγεται τῶν ὄλων, ὡς ἂν καὶ ἐν ἡμῖν ἡ ψυχὴ καὶ ἡ φύσις ἡμῶν βασιλεύειν ῥηθείη. Δία δὲ αὐτὸν καλοῦμεν ὅτι δι' αὐτὸν γίνεται καὶ σώζεται πάντα. παρὰ δὲ τισι καὶ Δεὺς λέγεται, τάχα ἀπὸ τοῦ δεύειν τὴν γῆν ἢ μεταδιδόναι τοῖς ζῶσι ζωτικῆς ἰκμάδος. οἰκεῖν δὲ ἐν τῷ οὐρανῷ λέγεται, ἐπεὶ ἐκεῖ ἐστι τὸ κυριώτατον μέρος τῆς τοῦ κόσμου ψυχῆς· καὶ γὰρ αἱ ἡμέτεραι ψυχαὶ πῦρ εἰσιν.